

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 340.112

Б. М. ДРОНІВ,*кандидат юридичних наук,**заступник керівника Надвірнянської місцевої прокуратури Івано-Франківської області*

НАПРЯМИ ВПЛИВУ ПРИВАТНОГО ПРАВА НА ПУБЛІЧНЕ

Проаналізовано європейські доктринальні, нормативні та судові джерела, що свідчать про розвиток системних зв'язків між приватним і публічним правом. Охарактеризовано основні напрями використання приватноправових інститутів і процедур у публічному праві. Зроблено висновок про закономірність поглиблення конвергентних процесів між приватним і публічним правом у сучасних умовах.

Ключові слова: *приватне право, публічне право, юридична конвергенція, публічні послуги, публічно-правовий договір, публічно-правова відповідальність, податкове зобов'язання, угода про визнання вини*

Droniv, B.M. (2016), "Areas of private law influence on public law" ["Napriamy vplyvu pryvatnoho prava na publichne"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 95–99.

Постановка проблеми. Як відомо, за своєю природою право є системним утворенням, всі елементи якого функціонують у режимі взаємодії. Розподіляючи право на приватне та публічне, слід пам'ятати про взаємозалежність вказаних підсистем права, їх неможливість діяти ізольовано одна від одної. Це є однією з важливих умов ефективності права як особливого соціального феномена. У сучасних умовах спостерігається поглиблення природних зв'язків між приватним і публічним правом, внаслідок чого норми, процедури та інститути, що мають приватноправове походження, все частіше використовуються в публічному праві, так само як обмеження, заборони та обов'язки, характерні більше для публічного права, проникають у право приватне.

Стан дослідження. Питанням системної організації права, його поділу на публічне та приватне присвячена значна кількість праць вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, проблеми розвитку і взаємодії приватного та публічного права розглядали С. С. Алексєєв, К. Г. Бабелюк, О. А. Банчук, В. О. Бублик, С. В. Васильєв, О. В. Гончарук, С. В. Дорохін, А. М. Колодій, В. В. Лазарєв, Р. Б. Сивий та ін. Утім розгорнутого та системного підходу до розкриття особливостей взаємного проникнення вказаних підсистем права досі продемонстровано не було. Оскільки ця проблематика є достатньо широкою, в межах однієї статті неможливо висвітлити всі її аспекти.

Тому метою нашої статті є розкриття основних напрямів впливу приватного права на публічне.

Виклад основного матеріалу. Хоча залежність приватного права від публічного є більш очевидною, оскільки реалізація будь-яких приватних інтересів є реальною лише за умов існування належних публічно-правових гарантій їх захисту, публічне право також зазнає відчутного впливу з боку права приватного. Це спостерігається в різних сферах і проявляється як у розширенні використання диспозитивного методу правового регулювання, так і в запозиченні окремих приватноправових інститутів.

Перш за все це пов'язано з процесами сервізації державної влади, поступовим перетворенням її на організацію надання послуг населенню. У всі часи держава займалася реалізацією загальних питань, вирішення яких було корисним для всього суспільства, але в сучасних умовах послуги держави набули модифікованого, комплексного характеру. Наука управління запозичила категорію послуг у цивільного права та адаптувала її до свого предмета. Як відомо, послуги – це діяльність щодо задоволення певних потреб особи, яка здійснюється за ініціативою особи, на її прохання. У сучасному праві широкого розповсюдження набули терміни «управлінські послуги», «адміністративні послуги», які хоча й використовуються в галузі публічного права, однак зберігають те саме змістове навантаження, що й у приватному секторі та приватному праві [1, с. 118].

У континентальній Європі багато уваги приділяється створенню безпечного та комфортного середовища, яке дозволяло б громадянам отримувати від держави певні послуги на стабільній основі, незалежно від політичних чинників. Цьому, серед іншого, сприяє поява агенцій, які здійснюють професійне адміністрування та не займаються формуванням державної політики. Абсолютна їх більшість створена саме для надання адміністративних послуг, наприклад, агенція реєстрації прав власності на землю, агенція обліку транспорту тощо. Найбільш тісний зв'язок подібних саморегульованих організацій з державою спостерігається у Франції. Держава призначає своїх представників в органи управління цих організацій і наділяє останніх напівдержавним статусом, зокрема вони фінансуються за рахунок бюджету. Агенції ефективно працюють також і на загальноєвропейському рівні. Відповідно до Комюніке Комісії ЄС «Регламентация европейских агенцій регуляції» від 11 грудня 2002 р. агенції беруть участь у реалізації виконавчої функції на рівні Співтовариства. До них, наприклад, належать Європейський центр розвитку професійної освіти, Європейська агенція з довілля, Офіс гармонізації внутрішнього ринку, Європейські агенції з морської й авіаційної безпеки тощо [2, с. 17].

Проникнення приватного права в публічне проявляється також у передачі деяких державних функцій і повноважень юридичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності (аутсорсінг). Наприклад, експертиза з перевірки технічного стану транспортного засобу, яка є складовою частиною контрольно-наглядової діяльності у сфері безпеки дорожнього руху, може здійснюватися приватними суб'єктами на підставі контрактів. Згідно з п. 2 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках» територіальним органам Національної поліції України для доставляння та зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів дозволено укладати договори з державними підприємствами, які належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ або Національної поліції. У разі потреби зазначені державні підприємства залучають на конкурсних засадах підприємства, установи та організації недержавної форми власності для надання окремих видів таких послуг [3].

Демократизація влади, розвиток партнерських стосунків між громадянином і державою призводять до появи публічно-правових (адмі-

ністративних) договорів. Наприкінці XIX – початку XX ст. в європейській юридичній науці переважала точка зору, згідно з якою публічно-правові відносини регулюються переважно за допомогою імперативних приписів шляхом одностороннього владно-управлінського впливу на волю й поведінку фізичних і юридичних осіб, спонукаючи та примушуючи їх діяти відповідним чином для досягнення загальних цілей і задоволення публічних інтересів. Так, німецький учений О. Майер вважав договори між державою та громадянином у галузі публічного права неможливими, тому що вказані відносини є субординаційними, а договір укладається між суб'єктами, які мають однаковий правовий статус і не підпорядковані один одному [4, с. 48]. Однак сьогодні німецька наука адміністративного права стоїть на позиціях того, що «сучасна адміністративна діяльність у силу своєї багатогранності не може обмежуватися односторонньою реалізацією державного суверенітету через розробку норм і їхнє здійснення у формі адміністративних актів і не може відмовлятися від розширення за рахунок погоджувальних правових актів» [5, с. 319].

Визнає інститут адміністративного договору і німецька судова практика. Федеральний Адміністративний Суд Німеччини в рішенні від 4 лютого 1966 р. сформулював положення про те, що сучасна управлінська діяльність уже не може обмежуватись односторонньо-владним впливом, а має потребу в доповненні новими правовими формами, спрямованими на узгодження волі та взаємодію відповідних суб'єктів [6, с. 169]. Після цього адміністративний договір було закріплено в законодавстві ФРН федеральним Адміністративно-процесуальним законом (АПЗ) від 25 травня 1976 р. (§ 54–61), а також аналогічними законами земель Німеччини, наприклад, § 54–62 АПЗ Землі Північний Рейн-Вестфалія від 21 грудня 1976 р. [7, с. 474]. Таким чином, адміністративний договір, що поєднує формально-юридичну рівність контрагентів і прерогативні повноваження державно-владного учасника, який реалізує публічні завдання та функції, демонструє нам ще один напрям проникнення приватноправового інструментарію в публічне право.

Наступним моментом, на якому слід зупинитися під час розгляду питання щодо впливу приватного права на публічне, є відповідальність держави за шкоду, спричинену фізичним та юридичним особам. Показовим є досвід Франції, де на зміну історичній відчуженості держави від громадян прийшло усвідомлення її відповідальності перед останніми. Із тих пір, як

держава перетворилася на інструмент суспільства, воно більше не розглядається як щось «священне». Її відповідальність поступово розширюється, причому встановлення меж цієї відповідальності лежить у площині, що перебуває між правом і політикою.

Крім політичної держава несе перед громадянами також цивільно-правову й адміністративну відповідальність. Цивільно-правова відповідальність настає, наприклад, у випадку заподіяння збитків у ході надання публічних послуг комерційного характеру або збитків, заподіяних яким-небудь транспортним засобом. У всіх інших випадках держава несе адміністративну відповідальність, яка поділяється на договірну й позадоговірну (деліктну), винну та безвинну [8, с. 70–75]. У французькій доктрині визнається безперечним, що деліктна адміністративна або, інакше кажучи, публічно-правова відповідальність держави завжди має майновий характер, у тому розумінні, що вона виражається у відшкодуванні державою збитку як у натурі, так і шляхом еквівалентної грошової компенсації. Однак при цьому деліктна відповідальність держави не є відповідальністю цивільно-правовою, оскільки мета діяльності держави відрізняється від мети діяльності приватних осіб: вона діє в публічних (суспільних) інтересах, а не в інтересах приватних. У будь-якому разі, як відзначають французькі вчені, «можливість для осіб, стосовно яких здійснюється державне управління, отримати відшкодування збитків, заподіяних публічною владою, є ключовим елементом правової держави» [9, р. 391–392].

Процеси юридичної конвергенції не оминуть і податкове право, публічно-правовий характер якого не викликає жодних сумнівів. Яскравим прикладом цього є утвердження в ньому юридичної конструкції податкового зобов'язання. Теорія податкового зобов'язання знайшла свій розвиток у австрійській, італійській, німецькій, польській і швейцарській юридичній літературі. Податкове зобов'язання має суттєві відмінності від цивільно-правового аналога: воно завжди пов'язане з передачею власності в грошовій формі; має відносний, а не абсолютний характер; передбачає лише обов'язок «боржника» (платника податків) вчинити на користь «кредитора» (держави чи територіальної громади) певні дії (сплатити податок, подати податкову декларацію, розрахунок податку тощо) та не передбачає утримання від дій; має виключно односторонній характер, що обумовлено безеквівалентним, індивідуально безвідплатним характером самого податку [10, с. 139–141].

Розвиток правових гарантій захисту прав і свобод людини, загострення криміногенної обстановки актуалізують також питання раціоналізації кримінального судочинства, диверсифікації способів вирішення кримінально-правових конфліктів. Наприклад, розповсюдженими в континентальній Європі є спрощені процедури розгляду кримінальних справ із застосуванням угоди про визнання вини. У класичному цивільно-правовому розумінні угода (правочин) – це домовленість між сторонами, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Угоди у кримінальному процесі пропонується розглядати як свого роду контракти, що мають оформлятися письмово і відображати права та обов'язки обвинувачення й захисту [11, с. 142]. Вони дозволяють скоротити час розгляду кримінальних справ, зменшити навантаження на органи слідства та правосуддя, а також слугують, за словами Хайке Юнга (Heike Jung), «стимулом для розвитку переговорних елементів у попередньому дізнанні» [12].

На більш широкому використанні подібних процедур наполягають загальноєвропейські інституції. Зокрема, в Рекомендації № 6R(87)18 Комітету міністрів Ради Європи «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р. наголошується на тому, що затримки під час розгляду справ, пов'язаних із вчиненням злочинів, призводять до дискредитації всієї системи кримінального правосуддя. Оскільки обвинувачений добровільно визнає себе винним, він не повинен тривалий час залишатися в невіданні стосовно міри покарання. Тому Рада Європи рекомендує застосовувати у кримінальному процесі так звані спрощені процедури, зокрема процедуру «заява підсудного про визнання вини» (*guilty plea*) [13]. Аналогічним чином Рекомендація № R(2001)9 Комітету міністрів Ради Європи «Про альтернативи судовому розгляду спорів між адміністративними органами та приватними особами» від 5 вересня 2001 р. передбачає впровадження спрощених процедур в адміністративний процес [14].

Висновок. Таким чином, аналіз європейських доктринальних, нормативних та судових джерел свідчить про поглиблення системних зв'язків між приватним та публічним правом, про їх взаємопроникнення, конвергенцію. Звісно, проведене нами дослідження напрямів впливу приватного права на публічне не є вичерпним, це питання потребує подальших поглиблених наукових розвідок з метою розкриття закономірностей розвитку приватного та публічного права в сучасних умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України/авт.-упоряд. В. П. Тимошук. Київ: Факт, 2003. 494 с.
2. Талапина Э. В. Новые институты административного права. *Государство и право*. 2006. № 5. С. 14–21.
3. Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках: постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2008 № 1102. *Офіційний вісник України*. 2008. № 98. Ст. 3240.
4. Розенфельд В. Г., Старилов Ю. Н. Проблемы современной теории административного договора. *Правоведение*. 1996. № 4. С. 47–63.
5. Рихтер И., Шупперт Г. Ф. Судебная практика по административному праву: учеб. пособие; пер. с нем. М.: Юрист, 2000. 604 с.
6. Мицкевич Л. А. Административные договоры в Германии и России // Договор в публичном праве: сб. науч. ст./под общ. ред. Е. В. Гриценко, Е. Г. Бабелюк. М.: Волтерс Клувер, 2009. С. 167–185.
7. Старилов Ю. Н. Курс общего административного права: в 3 т. М.: Норма – Инфра-М, 2002. Т. 2: Государственная служба. Управленческие действия. Правовые акты управления. Административная юстиция. – 600 с.
8. Беше-Головко К. Административная ответственность государства: опыт развития во французском праве. *Сравнительное конституционное обозрение*. 2009. № 1 (68). С. 68–82.
9. Rivero J., Waline J. Droit administratif. 18-th ed. Paris: Dalloz, 2000. 540 p.
10. Косаняк В. Концепція податкового зобов'язання та її утвердження в Україні // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XV регіонал. наук.-практ. конф. 4–5 лют. 2009 р. Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. Львів, 2009. С. 138–142.
11. Рустамов Х. У. Уголовный процесс. Формы: учеб. пособие для вузов. М.: Закон и право; ЮНИТИ, 1998. 304 с.
12. Jung H. Mediation: Paradigmawechsel in der Konfliktregelung? // Saarbrücker Forum für Mediation. URL: <http://sfm.jura.uni-sb.de/archives/000033.html> (дата звернення: 29.11.2016).
13. Рекомендация № 6R(87)18 Комитета министров Совета Европы государствам-членам «Относительно упрощения уголовного правосудия»: 17 сент. 1987 г. // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339 (дата звернення: 29.11.2016).
14. Рекомендация № R(2001)9 Комитета министров Совета Европы государствам-членам «Об альтернативах судебному разбирательству споров между органами исполнительной власти и частными лицами»: прин. 5 сент. 2001 г. на 762-м заседании зам. министров. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*. 2002. № 3. С. 111–124.

Надійшла до редколегії 15.12.2016

ДРОНИВ Б. М. НАПРАВЛЕНИЯ ВЛИЯНИЯ ЧАСТНОГО ПРАВА НА ПУБЛИЧНОЕ

Проанализированы европейские доктринальные, нормативные и судебные источники, свидетельствующие о развитии системных связей между частным и публичным правом. Охарактеризованы основные направления использования частноправовых институтов и процедур в публичном праве. Сделан вывод о закономерности углубления конвергентных процессов между частным и публичным правом в современных условиях.

Ключевые слова: частное право, публичное право, юридическая конвергенция, публичные услуги, публично-правовой договор, публично-правовая ответственность, налоговое обязательство, соглашение о признании вины.

DRONIV B. M. AREAS OF PRIVATE LAW INFLUENCE ON PUBLIC LAW

The relevance of the study is that the strategic direction of improving the legal system of Ukraine in modern conditions is its full entry into the European legal space. This requires systematic work on implementation of new tendencies of the development of European law into domestic theory and practice.

The object of the research is private and public law, the subject – is the main areas of private law impact on public law. The article's objective is to reveal the main areas of private law influence on public law, which necessitates the analysis of European doctrinal, regulatory and judicial sources.

It has been established that public law has more heavily influenced by private law. This is particularly evident in the expanded use of discretionary method of legal regulation in public and legal areas and borrowing some private institutions. Special attention is paid to the link of this tendency with the processes of democratization and providing services by the government, with its gradual transformation into the organization of providing public services. The author has studied the features of the development of administrative services, expansion of the use of administrative and legal agreements, implementation of mechanisms of civil and legal, administrative and legal liability of the state to its citizens, the use of such specific institutions as tax liabilities and plea agreement in Europe.

The author has concluded about the pattern of deepening convergence of processed between private and public law within modern conditions and the need for their further research.

Keywords: private law, public law, legal convergence, public services, public and legal contract, public and legal liability, tax liabilities, plea agreement.

УДК 349.6

О. В. ЛЬІНА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового та господарського права

факультету № 2 (кримінальної поліції)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5693-5273>

СВІТОВИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Визначено основні напрямки імплементації в національне законодавство України досвіду інших країн у сфері правового регулювання екологізації підприємств харчової промисловості. Досліджено історію становлення й розвитку законодавства щодо збалансування економічних та екологічних вимог у виробничій діяльності харчової промисловості. Установлено особливості запровадження вимог до безпеки та якості харчових продуктів в окремих країнах.

Ключові слова: екологізація матеріального виробництва, правове регулювання екологізації харчової промисловості, екологізація, екологічне право.

Pyina, O.V. (2016), "International experience in the sphere of regulating ecologization of the food industry: history and perspectives of implementing in Ukraine" ["Svitovyi dosvid u sferi pravovoho rehuliuвання ekolohizatsii pidpriemstv kharchovoi promyslovosti: istoriia ta perspeytyvy vprovadzhennia v Ukraini"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 99–103.

Постановка проблеми. Світове співтовариство приділяє дедалі більше уваги подоланню бідності та проявів голоду у світі. За даними ООН, близько 800 млн людей у різних країнах живе за межею бідності та голодує. У подоланні голоду є два головних завдання, які необхідно вирішити: виробництво достатньої кількості продовольства та його розподіл між світовими регіонами. Якщо останнє завдання має здебільшого політико-економічний характер, то виробництво продуктів харчування є комплексною багатогранною проблемою.

Виробництво продуктів харчування є завданням економіки й за наявності попиту може бути задоволено відносно швидко та надійно. Регулярно оприлюднюються дані різних міжнародних організацій про запаси базових груп продовольства в окремих країнах. Інколи ці запаси перевищують світове виробництво за рік. Крім того, економічними методами регулюється обсяг виробництва, а саме попитом, підтвердженим купівельною спроможністю. Основні країни-виробники продовольства здатні забезпечити такий попит.

Україна є одним з лідерів світового виробництва продовольства. Однак здатність власної

економіки забезпечити зростання валового виробництва продуктів харчування тягне за собою інші проблеми – поглиблення екологічної кризи, збалансування екологічних та економічних вимог. Не секрет, що вся галузь виробництва продовольства – від сільськогосподарських підприємств до кінцевих виробників продуктів харчування – є значним природокористувачем та забруднювачем довкілля. Україна за рівнем розорювання земель посідає одне з перших місць у світі (близько 57 % території країни). Постійно зростає валовий збір урожаю, левова частка якого без переробки йде на експорт. Для збільшення ВВП країни постійно говориться про збільшення власної переробки, будівництва нових підприємств харчової промисловості для підвищення частки продукції з високою вартістю в структурі експорту. Усе це ще сильніше збільшує антропогенне навантаження на довкілля.

Водночас ризик збільшення негативного впливу на навколишнє середовище не повинен завадити розвитку вітчизняної харчової промисловості. Єдиним рішенням цієї проблеми має стати екологізація підприємств харчової промисловості, зменшення їх негативного впливу зі зростанням продуктивності.